

фактичних даних, незважаючи на їх оцінку як недопустимих, і підсвідомо керуючись ними, ухвалюють рішення. Зважаючи на це, констатується доцільність усунення присяжних від вирішення питання допустимості отриманих фактичних даних.

Розділ 4. «Ухвалення вироку судом присяжних» складається з 2-х підрозділів.

У підрозділі 4.1. «Особливості формування правосвідомості і внутрішнього переконання присяжного» на основі аналізу фундаментальних наукових праць видатних учених М.С. Строговича та Ю.М. Грошевого досліджується співвідношення правосвідомості і внутрішнього переконання присяжного; з'ясовуються функції правосвідомості присяжного; визначаються фактори, під впливом яких вона формується. Обґрунтовується, що правосвідомість присяжного слід розглядати як одну із детермінантів, що сприяє формуванню його внутрішнього переконання (при цьому дисертантом підтримується точка зору Ю.М. Грошевого про доцільність заміни терміну «внутрішнє переконання» на «особисте переконання»).

Розглядаються фактори, що впливають на формування особистого переконання присяжного: (а) доведеність або недоведеність обвинувачення під час судового розгляду; (б) особистість обвинуваченого, його ставлення до вчиненого злочину; (в) переконливість позиції прокурора та захисника; (г) поведінка обвинуваченого в судовому засіданні; (д) позиція та поведінка потерпілого в суді; (е) особисте переконання у винуватості (невинуватості) обвинуваченого незалежно від представлених доказів; (ж) особисте ставлення до особи обвинуваченого. З'ясовується роль головуючого і другого судді у формуванні правосвідомості і особистого переконання присяжних, можливість впливу на присяжних (який може бути правомірним і неправомірним). З метою відшукування потенційних можливостей перетворення суду за участю присяжних, який значною мірою продовжує традицію пасивного погодження з точкою зору професійних суддів, у суд, у якому позиція присяжних дасть можливість реалізувати ті переваги, які дійсно притаманні цій формі судочинства, пропонується збільшити кількість присяжних до 7 осіб.

У підрозділі 4.2. «Порядок наради та голосування в суді присяжних» розглядається механізм прийняття рішення судом присяжних.

З урахуванням практики ЄСПЛ і доктринальних позицій аналізується сутність стандарту доказування «поза розумним сумнівом», що має нормативне закріплення стосовно ухвалення вироку (ч. 2 ст. 17 КПК).

На підставі дослідження порядку ухвалення вироку судом присяжних констатується наявність в ньому певних «ризиків», що позбавляють незалежності присяжних, суттєво знижують їх самостійність

при ухваленні рішення та створюють умови для здійснення впливу на них з боку професійних суддів. Зокрема, відкрита форма голосування, позиція другого професійного судді, авторитет якого підсвідомо впливає на визначення позиції присяжного, є факторами, що суттєво знижують, а в окремих випадках нівелюють самостійність присяжного при вирішенні питань, що розв'язуються при ухваленні вироку. Зважаючи на це, пропонується запровадити письмову форму голосування як таку, що є гарантією незалежності та самостійності позиції присяжних.

Визнається таким, що потребує удосконалення, положення ч. 5 ст. 391 КПК, відповідно до якого у випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні професійні судді, головуючий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення, адже в таких випадках вирок має завжди складатися професійним суддею, зважаючи на вимоги до його змісту, що передбачено КПК.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, що полягає у отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо сутності суду присяжних, його іманентних ознак, функціонування суду присяжних в Україні, вирішення теоретичних і практичних питань, пов'язаних із пошуком оптимальної нормативної моделі цієї форми участі народу в здійсненні правосуддя. Проведене дослідження дає можливість сформулювати наступні висновки і пропозиції.

1. Еволюція суду присяжних та сучасна практика його організації і функціонування в різних країнах світу дає підстави виділити дві його основні моделі – англо-американську і континентальну. Кожна з них характеризується притаманними їй рисами, проте основна відмінність, що дозволяє чітко їх поділяти, полягає у розмежуванні компетенції присяжних і професійного судді (професійних суддів). В англо-американській правовій традиції суд присяжних розглядає кримінальну справу в складі професійного судді та колеги присяжних засідателів; при цьому вердикт про винуватість чи невинуватість підсудного ухвалюється колегією присяжних без участі професійного судді. На основі вердикту присяжних професійний суддя ухвалює вирок. Таким чином, у межах цієї моделі присяжні («судді факту»), які утворюють відносно автономну колегію, приймають самостійне рішення (вердикт) з питання встановлення факту вчинення злочину, його доведеності та винуватості або невинуватості підсудного. Континентальна модель суду присяжних характеризується єдністю колеги суддів (що складається з професійних і непрофесійних суддів – представників народу), які спільно вирішують питання як стосовно факту вчинення злочину і винуватості або

невинуватості підсудного, так і щодо кваліфікації злочину і покарання підсудного (питання права).

2. Порівняльно-правовий аналіз указаних моделей суду присяжних дає підстави констатувати відповідність його правовій природі лише англо-американської моделі. Континентальна модель (суд асизів у Франції, суд шеффенів у Німеччині тощо) умовно називається судом присяжних у силу данини історичним традиціям. Будучи формою участі народу у здійсненні правосуддя, змішана колегія суддів, разом із тим, не містить іманентних ознак суду присяжних щодо розмежування компетенції професійних і непрофесійних суддів, ухвалення присяжними немотивованого вердикту тощо.

3. Перевагою класичної моделі суду присяжних є те, що її побудова детермінує процесуальну активність сторін, яка, у свою чергу, є іманентною складовою змагальності. Саме активність сторін судового процесу виступає необхідною передумовою здійснення судом функції арбітра в кримінально-правовому конфлікті, який вирішує його виключно на підставі оцінки доказів, наданих сторонами.

4. Конституція України (ст. 5, п. 4 ст. 124, ч. 1 ст. 127, ч. 2 ст. 129) створила правові підстави для запровадження в Україні суду присяжних. Тим самим визначено вектор перспективного розвитку судоустрійного та процесуального законодавства, а саме – в напрямі впровадження моделі суду присяжних із поділом компетенції між професійними судьями і присяжними, оскільки, як зазначено вище, за своєю правовою природою лише така форма участі народу в здійсненні правосуддя може характеризуватися як суд присяжних.

Зважаючи на це, змішана модель суду присяжних, яка передбачена чинним законодавством України, має розглядатися як така, що в перспективі потребує трансформації.

5. Право на суд присяжних має значення гарантії забезпечення фундаментального права кожного на справедливий суд, що закріплено ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Тому недотримання передбаченого законом порядку роз'яснення підозрюваному, обвинуваченому належного йому права на суд присяжних повинно кваліфікуватися як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, що своїм правовим наслідком має порушення права на захист і права на справедливий суд.

Системне тлумачення статті 384 і ч. 2 ст. 42 КПК дозволяє дійти висновку, що при виконанні прокурором обов'язку роз'яснення права на суд присяжних має йтися не про обвинуваченого, а про підозрюваного. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ч. 1 ст. 384 КПК після слова «роз'яснити» словом «підозрюваному».

Право на суд присяжних повинно міститися у переліку прав підозрюваного, обвинуваченого, який складає зміст письмової пам'ятки про процесуальні права і обов'язки, що вручається відповідно до ч. 8 ст. 42 КПК.

6. Обґрунтовано необхідність розмежування правового статусу кандидата у присяжні та присяжного, у зв'язку з чим запропоновано ввести до нормативного регулювання порядку складення списків кандидатів у присяжні (ЗУ «Про судоустрій і статус суддів») та порядку формування складу суду присяжних (КПК) терміну «кандидат у присяжні». Межі правового статусу кандидата у присяжні визначаються з моменту внесення особи до списку кандидатів у присяжні до складення нею присяги. Межі правового статусу присяжного визначаються з моменту складення кандидатом у присяжні присяги до оголошення вироку суду (за загальним правилом).

7. Враховуючи потреби правозастосовної практики, зроблено висновок про необхідність нормативного закріплення вимоги щодо складання нових списків кандидатів у присяжні не пізніше ніж за місяць до закінчення дії повноважень кандидатів у присяжні за попередніми списками.

8. Констатовано необхідність відновити у ст. 58 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» положення про те, що присяжні під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді. Його виключення із тексту цієї статті може бути визнано виправданим лише за умови запровадження в Україні англо-американської моделі суду присяжних.

9. Будучи складовою правового статусу присяжного, право на забезпечення його безпеки має бути належно забезпечено як в аспекті встановлення відповідної правової процедури, так і в організаційному та функціональному аспектах. Зважаючи на це, визнано за необхідне передбачити в КПК України підстави та порядок прийняття рішення компетентним суб'єктом стосовно застосування заходів забезпечення безпеки, яке має значення правової підстави для здійснення подальших дій та юридичного факту, що породжує відповідні правові відносини із застосування вказаних заходів, зокрема, стосовно присяжного.

10. Проведеним дослідженням встановлено низку особливостей провадження в суді присяжних, що потребують належного правового регулювання. Зокрема, невіршеним у законі є питання формування складу суду присяжних в частині визначення професійних суддів, які мають увійти до його колегії, у разі заяви обвинуваченим клопотання про застосування цієї процесуальної форми. Підготовче провадження у таких випадках здійснюється судом колегіально у складі трьох суддів, а до суду присяжних мають увійти два професійних судді. Порядок їх визначення має бути закріплено в законі, оскільки є складовою порядку утворення складу суду, що відповідатиме вимозі законного складу суду і забезпечуватиме право

кожного на розгляд справи судом, створеним на підставі закону. Останнє, у свою чергу, є складовою змісту фундаментального права людини на справедливий суд, що гарантується ст. 6 КЗПЛ.

Також запропоновано нормативно передбачити положення про те, що ухвала суду про розгляд кримінального провадження судом присяжних є остаточною; подальша відмова обвинуваченого від розгляду кримінального провадження судом присяжних не приймається.

Визнано за доцільне в ч. 3 ст. 390 КПК слова «судове провадження» замінити словами «судовий розгляд», оскільки після відбору нового присяжного з початку має починатися не судове провадження (включаючи підготовче провадження), а тільки судовий розгляд.

11. Зважаючи на функціональне призначення невмотивованого відводу, можливість вирішення шляхом його застосування завдання формування колегії суду присяжних, якій довірятимуть вирішення справи сторони кримінального провадження, зокрема щодо її якісного складу, визнано за необхідне передбачити в КПК право учасників судового провадження заяви присяжним невмотивованих відводів.

12. Сформульовано пропозицію доповнити ч. 2 ст. 349 КПК після слів «під час здійснення спеціального судового провадження» словами «і провадження в суді присяжних», що обумовлено неможливістю проведення скороченого судового розгляду у цій категорії кримінальних проваджень.

13. З метою удосконалення процесуальної форми участі присяжних у допиті учасників судового провадження запропоновано закріпити письмову форму їх запитань, які мають подаватися головному. Такий порядок створює умови для зняття питання присяжного головному, якщо воно не стосується кримінального провадження чи, наприклад, має образливий характер, а також забезпечує для учасників судового процесу анонімність автора поставленого запитання, що, в свою чергу, може мати значення для забезпечення безпеки присяжних.

14. На підставі аналізу механізму прийняття рішення судом присяжних, що передбачено чинним законодавством України, зроблено висновок про наявність в ньому певних «ризиків», які позбавляють незалежності присяжних, суттєво знижують їх самостійність при ухваленні рішення та створюють умови для здійснення впливу на них з боку професійних суддів. З метою усунення цих факторів і відшукання потенційних можливостей перетворення суду за участю присяжних, який значною мірою продовжує традицію пасивного погодження з точкою зору професійних суддів, у суд, у якому активна позиція присяжних дасть можливість реалізувати ті переваги, які дійсно притаманні такій формі судочинства, запропоновано низку змін до чинного законодавства, що стосуються: (а) збільшення кількості присяжних (до 7 осіб); (б) обмеження їх

компетенції вирішенням питань, що стосуються доведеності події злочину; винуватості чи невинуватості обвинуваченого у його вчиненні; міри покарання, що має бути йому призначена; наявності обставин, що обтяжують або пом'якшують його покарання; (в) впровадження письмової форми голосування суддів і присяжних у нарадчій кімнаті, адже відкрита форма голосування, позиція другого судді, авторитет якого підсвідомо впливає на визначення позиції присяжного, є факторами, що суттєво знижують, а в окремих випадках нівелюють самостійність присяжного при вирішенні питань, що розв'язуються при ухваленні вироку.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Солодков А.А. Забезпечення права на справедливий суд у кримінальному провадженні: окремі питання правозастосування / А.А. Солодков // Право України. – 2013. – № 11. – С. 55-62.
2. Солодков А.А. Правовий статус присяжних за законодавством України / А.А. Солодков // Вісник академії митної служби України. Серія «Право». – 2013. – № 2. – С. 19-28.
3. Солодков А.А. Особливості реалізації інституту відводу в суді присяжних / А.А. Солодков // Право і суспільство. – 2014. – 6-2 ч. 2. – с. 231-237.
4. Солодков А.А. Окремі питання провадження в суді присяжних / А.А. Солодков // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – № 27. – С. 131-134.
5. Солодков А.А. Сучасні світові моделі суду присяжних / А.А. Солодков // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – № 10-2. – Том. 2. – С. 133-135.
6. Солодков А.А. Кримінальне провадження в суді присяжних за законодавством України / А.А. Солодков // Knowledge. Education. Law. Management. – 2014. – № 4 (8). – С. 276-286.
7. Солодков А.А. Особливості правового регулювання КПК України права на суд, встановлений законом: окремі питання правозастосування / А.А. Солодков // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 27 листопада 2013 р., м. Одеса. – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 148-151.
8. Солодков А.А. Окремі питання провадження в суді присяжних за кримінальним процесуальним кодексом України / А.А. Солодков // Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи (Чернігів, 7-8 червня 2013 р.). – Чернігів, 2013. – С. 298-301.

9. Солодков А.А. Особливості правового регулювання статусу присяжних за законодавством України / А.А. Солодков // Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С.В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. В.М. Дрьомін. – Одеса: Юридична література, 2014. - С. 736-739.

10. Солодков А.А. Гарантії прав учасників кримінального провадження за статутом кримінального судочинства 1864 року / А.А. Солодков // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Судова реформа 1864 року в історії українського державотворення». – Х.: Націон. юридич. ун-т імені Ярослава Мудрого; «Друкарня Мадрид», 2014. С.104-106.

АНОТАЦІЯ

Солодков А.А. Теоретичні основи та практика здійснення провадження в суді присяжних в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2016.

У дисертації на основі здійсненого порівняльно-правового дослідження сучасних світових моделей суду присяжних з'ясовано його сутнісні ознаки; обґрунтовано висновок про відповідність його правовій природі лише його англо-американської (класичної) моделі.

Досліджено провадження в суді присяжних за законодавством України; охарактеризовано правовий статус присяжного; особливості порядку формування складу суду присяжних та розгляду ним кримінального провадження; виявлено та розглянуто чинники, що впливають на формування правосвідомості та особистого переконання присяжного. На підставі аналізу практики здійснення провадження в суді присяжних, враховуючи правові позиції Європейського суду з прав людини, а також досліджені в роботі доктринальні підходи, обґрунтовано пропозиції, спрямовані на удосконалення чинного законодавства України в частині регулювання правового статусу присяжного та порядку здійснення провадження в суді присяжних.

Ключові слова: суд присяжних; присяжний; провадження в суді присяжних; право на суд присяжних; склад суду; відбір присяжних; відвід; вирок суду присяжних.

АННОТАЦИЯ

Солодков А.А. Теоретические основы и практика осуществления производства в суде присяжных в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2016.

В диссертации на основе проведенного сравнительно-правового исследования современных мировых моделей суда присяжных выявлены его существенные черты, что дало возможность обосновать вывод о том, что его правовой природе соответствует лишь его англо-американская (классическая) модель.

Исследовано производство в суде присяжных по законодательству Украины и охарактеризован правовой статус присяжного. Обоснована необходимость разграничения правового статуса кандидата в присяжные и присяжного, в связи с чем предложено ввести в правовое регулирование порядка составления списков кандидатов в присяжные и порядка формирования состава суда присяжных термин «кандидат в присяжные», четко определив его правовой статус.

Проанализированы особенности порядка формирования состава суда присяжных и рассмотрения им уголовного производства. Охарактеризованы процедура разъяснения подозреваемому, обвиняемому его права на суд присяжных и правовые последствия несоблюдения прокурором и судом требований закона об обязательном его разъяснении. Сделан вывод о том, что неразъяснение прокурором подозреваемому права на суд присяжных должно расцениваться как основание для возвращения судом обвинительного акта прокурору. Неразъяснение судом данного права обвиняемому должно рассматриваться как существенное нарушение требований уголовного процессуального закона, а следовательно - как безусловное основание для отмены приговора.

Выявлены и проанализированы факторы, влияющие на формирование правосознания и личного убеждения присяжного. Особое внимание уделено вопросу влияния председательствующего и второго профессионального судьи на присяжных. Подчеркивается необходимость разъяснения присяжным сущности ряда основополагающих положений уголовного производства (презумпции невиновности и обеспечения доказанности вины; правила толкования неустранимых сомнений в пользу обвиняемого; правила о том, что приговор может быть основан лишь на тех доказательствах, которые исследованы в судебном заседании; сущности

стандарта доказывания «вне разумного сомнения», который в условиях действующего законодательства Украины приобрел нормативное выражение применительно к приговору (ч. 2 ст. 17 УПК Украины) и т.д.).

На основе анализа практики производства в суде присяжных, учитывая правовые позиции Европейского суда по правам человека, а также исследованные в работе доктринальные подходы к рассмотрению заявленной проблематики, сформулированы предложения, направленные на усовершенствование действующего законодательства Украины в части регулирования статуса присяжного и порядка осуществления производства в суде присяжных.

Ключевые слова: суд присяжных; присяжный; производство в суде присяжных; право на суд присяжных; состав суда; отбор присяжных; отвод; приговор суда присяжных.

SUMMARY

Solodkov A.A. Theoretical foundations and practice of the realization of a jury trial proceeding in Ukraine. - A manuscript.

Thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics and forensics, investigation and search operations. – National Law University, named after Yaroslav the Wise, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

On the basis of comparative-legal approach of modern world models of jury trial its significant features are determined; conclusion concerning its conformity to the only legal nature of the anglo-saxon model (traditional) is proved.

Jury trial proceeding is investigated according to the legislation of Ukraine; legal status of a juror is characterized; peculiarities of the process of formation of a jury trial and consideration of the criminal proceeding; factors which influence the formation of the sense of justice and moral certainty of a jury are revealed and studied. On the basis of the analysis of the jury trial practice, taking into the account ECHR legal opinions and the investigated scientific approaches, propositions referring to the improvement of the going legislation of Ukraine acting in part which regulates the legal status of a juror and the process of the jury trial.

Keywords: jury; juror; jury trial; the right to the trial by jury; composition of the court; jury selection; recusation of a juror ; the verdict of the jury.

*Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Фомін С.Б.*

Підписано до друку 10.12. 2015 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік. – вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 4605

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77